

‘Als je structuur biedt, geeft dat collega’s houvast’

Hoe geef je als scholen binnen een koepelorganisatie samen richting aan het burgerschapsonderwijs? Voor die uitdaging stonden (en staan) Wieteke Erkens en Rian van der Mark. Zij zijn verbonden aan De Onderwijsspecialisten in Arnhem: een stichting met dertig scholen in het speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso). Wieteke en Rian helpen als bovenschoolse kartrekkers hun collega’s op weg met burgerschap.

Tekst
Marco van den Berg

Burgerschapsonderwijs gaat vaak over verschillen en verschillend zijn en dat is op zichzelf al een belangrijk thema binnen de scholen van De Onderwijsspecialisten. Er is veel aandacht voor hoe leerlingen ondanks hun beperking toch volwaardig mee kunnen doen, legt Rian uit. Samen met twee andere collega’s hebben Wieteke en Rian de scholen geholpen een visie en leerplan te ontwikkelen rondom burgerschap. Dat proces is nog volop gaande, maar de eerste vruchten zijn al geplukt. Bij De Onderwijsspecialisten werken ongeveer 1.800 medewerkers. De scholen bevinden zich in een grote regio rondom Arnhem. Zo’n 4.500 leerlingen – tussen de 4 en 20 jaar – krijgen daar de extra ondersteuning die ze nodig hebben, vertelt Wieteke. Op de website van de organisatie staat uitgelegd waarom die ondersteuning nodig is: ‘Omdat ze moeilijk leren, een lichamelijke of meervoudige beperking hebben, chronisch ziek zijn of extra begeleiding nodig hebben bij hun gedrag. Onze medewerkers begeleiden ook leerlingen met speciale hulpvragen én hun leraren in het regulier onderwijs.’

Wiel zelf uitvinden

Tussen de leerlingen bestaan grote niveauverschillen, vertelt Rian. “We hebben leerlingen die naar de dagbesteding gaan, maar ook havisten. Burgerschap is nog erg gericht op het reguliere onderwijs. Voor speciaal onderwijs mag je het wiel zelf uitvinden. Er wordt landelijk iets voor ontwikkeld, maar dat is nog niet beschikbaar. Daarom wilden we onze scholen alvast een aantal ondersteunende kaders meegeven, zodat ze enige sturing hadden.” Vanwege die verschillende doelgroepen was het echter wel een zoektocht, vertelt ze.

Wieteke vult aan: “We zijn begonnen met de visie van ons bestuur: wat is die visie en wat is vervolgens de vertaling naar het burgerschapsonderwijs? Daar hebben we dingen over op papier gezet en tegen scholen zeiden we: laat het een beginpunt zijn en voel je vooral vrij om het aan te

Vanwege die verschillende doelgroepen was het een zoektocht

passen en aan te vullen.” Voor leerlingen van de leerroutes 1, 2 en deels ook 3 bleek snel dat de reguliere kerndoelen te hoog gegrepen waren. “Hoe leg je bij verkiezingen bijvoorbeeld uit wat de consequenties zijn van de stem die je uitbrengt? Dat is voor leerroute 1 en 2-leerlingen echt te ingewikkeld. Heel anders dan voor leerlingen van leerroutes 5, 6 en 7, bijvoorbeeld. Voor de hogere leerroutes sloten

Wieteke Erkens

we zo veel mogelijk aan bij de SLO-kerndoelen die passend zijn voor deze leerroutes. Daar hebben we zelfs nog scholierenverkiezingen voor gehouden”, zegt Wieteke. “Voor leerroute 1, 2 (en soms 3) komt het er op neer dat burgerschapsonderwijs voornamelijk tot uiting komt in sociaal emotioneel leren. Leerlingen van leerroute 1 en 2 zijn veel meer bezig met zichzelf leren kennen en leren omgaan met anderen in hun nabije omgeving: dit past dus meer bij sociaal emotioneel leren.

Sensatie- en klikfase

In ons aanbod voor de leerroutes 1 en 2 baseren we ons op het ontwikkelingsdenken zoals de Geeter en Munsterman (2013) hebben uitgewerkt in de LACCS methodiek. De beleavingswereld van leerlingen in leerroute 1 en 2 bevindt zich vooral in de sensatiefase (alleen zichzelf) en de klikfase (nabije omgeving). De intrapersonlijke competenties die voorwaardelijk zijn voor burgerschap, zijn voor leerlingen in de sensatiefase en klikfase niet haalbaar. Pas in de begrijpfase ontstaat bewust besef van eigen kunnen en controle over gedachten en handelingen. Dan ben je in staat rekening te houden met een ander, je aan te passen aan de ander en af te stemmen op de omgeving. Je kunt in de klikfase zeker sociale regels leren, maar deze kun je niet zelf toepassen in andere contexten of hier bewust verantwoordelijkheid voor nemen.”

Bij De Onderwijsspecialisten is veel aandacht voor inclusief onderwijs, vertelt Rian. Het keert in alles terug en raakt ook aan burgerschap. “Hoe zorg je ervoor dat leerlingen ook zelfstandig naar de winkel kunnen om een boodschap te

doen, bijvoorbeeld. Of: hoe zorg je ervoor dat ze iemand durven aanspreken of de weg vragen. Op andere momenten ontstond ook discussie. Want heeft een leerling die papier aan het prikken is door dat dit ook burgerschap is? Of voert die gewoon een opdracht uit?”, zegt Rian.

“We hebben veel gesprekken gevoerd over wat haalbaar is in het kader van burgerschapsonderwijs. Er worden zeker activiteiten aangeboden die door de omgeving gelabeld kunnen worden als burgerschapsonderwijs (zoals samen afval opruimen in de buurt). Maar dit wordt door de leerlingen met dit niveau niet bewust als een inspanning gezien die bijdraagt aan een schonere wereld. Ook daardoor kozen we uiteindelijk voor het sociaal emotioneel leren.”

Uitleg leerroutes

Leerroute 1: leerlingen met een IQ tot 20

Leerroute 2: leerlingen met een IQ tussen 20 en 34

Leerroute 3: leerlingen met een IQ tussen 35 en 49

Leerroute 4: leerlingen met een IQ tussen 50 en 69

Leerroute 5: leerlingen met een IQ tussen 70 en 89

Leerroute 6: leerlingen met een IQ tussen 90 en 110

Leerroute 7: leerlingen met een IQ boven 110

Toewerken naar doelmatig aanbod

Toen de bovenschoolse visie klaar was, is een format geschreven voor een leerplan, zodat scholen konden toewerken naar een doelmatig en samenhangend aanbod. Daar hoorde ook een tijdlijn bij én scholen werd gevraagd in kaart te brengen wat zij – bewust of onbewust – al deden op het gebied van burgerschapsonderwijs. Dat was best veel, merkten ze. Van Paarse Vrijdag tot lessen in duurzaamheid. Rian: “We hebben de kerndoelen naast het reguliere programma gelegd. Bij eventuele hiaten werden nieuwe activiteiten bedacht, zoals een bezoek van de wijkagent aan school.”

Alle contacten met de scholen verlopen verder via de Intern Begeleiders, vertelt Rian. Daardoor zijn de verantwoordelijkheden en de communicatie belegd bij een groep en is de informatievoorziening goed geborgd. Scholen kunnen de visie vervolgens zelf aanpassen.

“We zijn nu gestart met bovenschools monitoren. We kijken of scholen hun eigen visie klaar hebben en of ze het aanbod op orde hebben. Scholen die nog zoekende zijn, proberen we aan elkaar te koppelen zodat ze elkaar kunnen helpen.” Een helder tijdpad en duidelijke kaders en verwachtingen; het heeft enorm geholpen dat er bovenschoolse ondersteuning was en nog altijd is, merkten Rian en Wieteke. “Als je dit als school zelf moet doen, is dat hartstikke veel werk. Als je structuur biedt, geeft dat collega's houvast om zelf aan de slag te gaan.”

Rian van der Mark